

Hoz es il Di internaziunel da la muntagna

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Uffiz federal da cultura UFC

text: Chartrina Josty, illustraziun: Yvonne Gièndi,
grafica: Theres Jörger
© Lia Rumantscha

KIDSFITSCHE
Lia Rumantscha

Il Di internaziunel da la muntagna

Savais vus cha do ün di speciel aposta per nossas muntagnas? El ans dess güder a tgnair adimaint cha las muntagnas sun fich importantas per nos planet. Las muntagnas majestuosas nu sun be fich bellas per guardar, ellas sun eir nüzzaivlas ed importantas per nos sistem ecologic. Bgers flüms cumainzan illas muntagnas. L'ova da la naiv chi acqua, cula in ovels e flüms ed ans maina ova fras-cha per baiver. Las muntagnas sun dimena grandas funtaunas dad ova. Per bgeras bes-chas sun las muntagnas il dachesa perfet. Scu per exaimpel pel capricorn. El ho il pü gugent scha'd es ün pô pü fras-ch e rampcha perque sü fin tar ils pizs ils pü ots. Cò crescha

eir que ch'el maglia gugent. Per cha'l capricorn ed otras bes-chas chattan eir inavaunt que ch'ellas drouvan, stuvains nus proteger la natüra e las muntagnas.

Umauns sün tuot il muond giodan dad ir in muntagna. La sted vaun els a fer gitas u a rampcher e l'inviern culs skis u cullas gianellas.

Il Di internaziunel da la muntagna – proclamo da las Naziuns Unidas la prüma vouta l'an 2002 – dess algruder a nus tuots e tuottas da respetter e mantgnair nettas tuot an las muntagnas. Be uschè restan ellas eir in avegnir il tresor per bgers s-chazis custaivels.

Scha tü guardast our da fnestra:
Vezzast tü üna muntagna?
Cu ho'la nom?

Sün che muntagna est tü già
sto u steda?

Che bes-chas chi vivan
in muntagna hest tü già vis?

 Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra
 Uffiz federal da cultura UFC

text: Chatrina Josty, illustraziun: Yvonne Gianol,
 grafica: Theres Jäger
 © Lia Rumantscha

KIDSFITSCHE
 Lia Rumantscha

Il s-chazi da la muntagna

1

Ad es ün bel di d'utuon e Bigna e Ramun faun üna spassageda cun lur nona Mirta e lur non Carlo. Il non vain uriundamaing da l'Italia. Perque haun els nom Della Valle. Els vöglian ster sur not e portan buschas greivas. Il non Carlo ho paqueto eir üna buna marena in sia buscha e perfin üna liangia per il chaun Rino. Be Linus, il

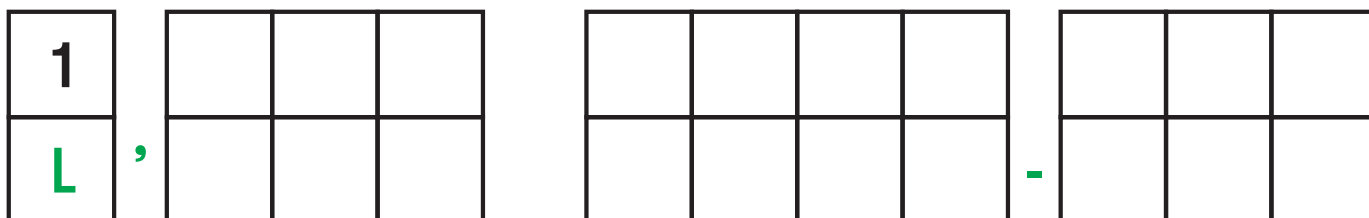
frer grand da Bigna e Ramun, es resto a chesa. El ho dit: «Ir in muntagna es lungurus. Ma scha vais furtüna, chattais ün s-chazi. Eau se cha do bgers s-chazis in muntagna. E pigliè cun vus ün pô dal s-chazi per me!» Ils tschinch viandants sun fö e flamma ed as mettan in viedi.

- 1** Per river al punct da partenza da **L** la spassageda piglia la famiglia Della Valle la barcha. Els rivan in vicinanza dad üna granda punt.
- 2** Che fo quist spiert immez il god, as **A** dumandan Bigna e Ramun. «Vo uossa in let, spiert!», disch Ramun per spass ed il spiert svanescha.
- 3** La famiglia Della Valle vezza be pü **S** las cornas dal capricorn cha Rino ho savuro. «Dimena, las cornas dal capricorn nu sun neir na il s-chazi cha Linus ho managio», disch Mirta, la nona. Eir ella es plaunet staungla ed a vain viepü s-chür. Per furtüna faun els la prosma scuvierta davous üna palma.
- 4** Sur quista punt passa la famiglia **O** Della Valle. Rino savura già qualchosa ch'el pudess maglier e cuorra davent.

- 5** «Ün let füss eir flot per me! », pensa **F** Rino. El ho üna vaira fam e la senda dvainta adüna pü stipa. Ma ne il non e la nona, ne ils iffaunts nu peran da dvanter staungels. Al cuntrari. «Cò! Eau vez il s-chazi!», clama Bigna.
- 6** Na, cò nu sun gnidas brassedas üngünas servulas. Per chatter que ch'el voul, stu Rino chaver üna foura.
- 7** «Üna linterna davous üna palma? **C** Chi ho lascho cò quella?» Cun agüd da la linterna chattan els la via. Bigna ho ün'ideja. «Gni, nus giains simplamaing zieva a l'ova. Ella splendura bod aint il s-chür!»
- 8** Ün cristal da bellezza as pre- **R** schainta in üna sfessa dal grip. «Que es propi ün bel cristal», disch Carlo, «ma quel nu pudains piglier cun nus. Laschains ils cristals in muntagna. Que es lur dachesa.» Plaunsieu vöglian eir els ir vers lur quartier per quista not. Els rivan tal muossavia.

- 9 **V** Precis cò cheva Rino scu ün nar aint il sablun. El chatta però be ün sach da pomchips vöd. Chi ho lascho quel illa natüra? Bigna e Ramun piglian cun se la rüzcha. Els vöglian proteger la natüra. Cur ch'els chaminan inavaunt, odan els üna curiusa canera.
- 10 **E** E propi. Cun seguir a l'ova, rivan els tar ün lejet. Davent da cò chattan els eir la via tar la tenda, inua ch'els vöglian ster sur not.
- 11 Na, la rumur nu vain da l'auto da posta. A nun es «tü-ta-to» ch'els odan. Ma pütöst «huhu-huhu-huhu».
- 12 **A** Que es la güsta direcziun. «D'eira il cristal il s-chazi cha Linus ho managio?», dumanda Bigna, «el ho bain dit cha nus al dessans purter ün töch dal s-chazi.» Cò sto Rino tuot in üna vouta salda. El ho savuro qualchosa. Forsa üna bes-cha?
- 13 **A** Aunz cu ir a durmir tschainta la famiglia Della Valle intuorn il fö. Rino tschicca vi dad üna liangia. «Ha, Rino ho survgnieu sieu s-chazi!», disch Ramun, «ma nus nu vains aunch'adüna na chatto il s-chazi per Linus!» Tuots stüdgian ün pô. Tuot in üna vouta disch Bigna: «Eau d'he ün'ideja! Chi ho auncha üna butiglia vöda? Eau craj cha nus pudains implir ün pô dal s-chazi in ün butiglia!»

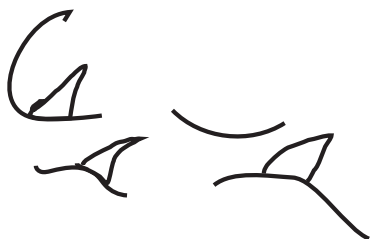
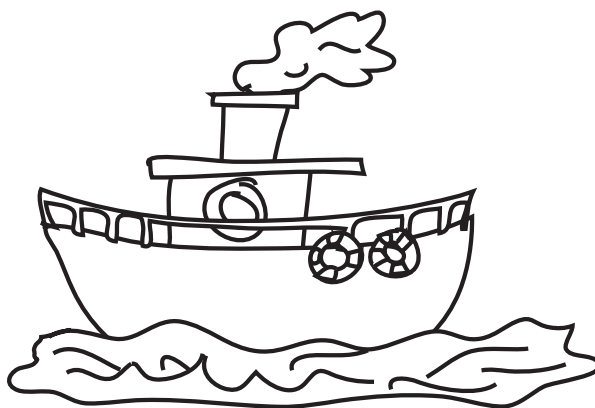
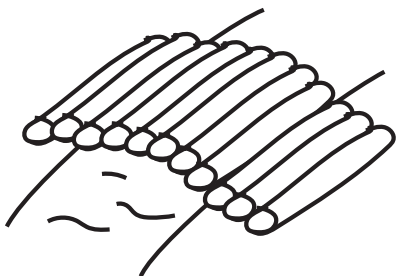
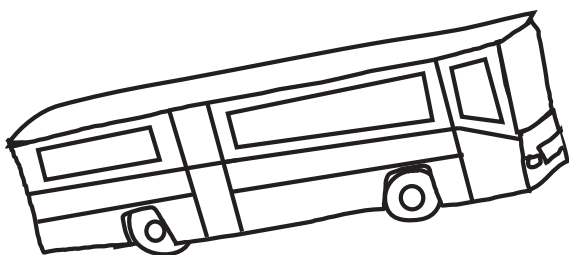
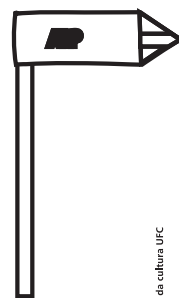
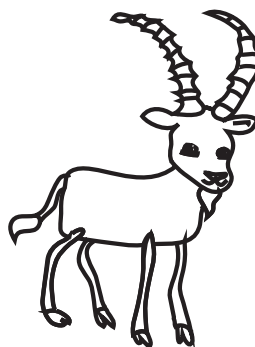
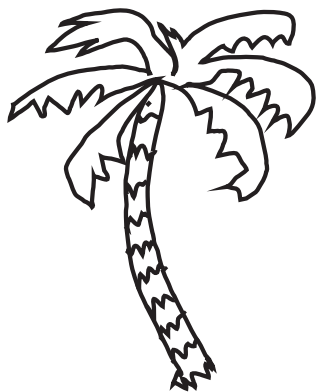
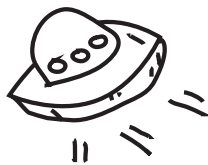
Scha tü est rivo u riveda a la fin da l'istorgia, stust tü be pü cumbiner ils numers culs custabs e lura chattast our che cha Bigna ho managio!

Che do que in muntagna e che nu do que?

2

Taglia our ils purtrets ed als tacha illa tabella.

Uffiz federal da cultura UFC

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

text: Chatriina Josty, illustraziun: Yvonne Giènal,
grafica: Theres Jönger
© Lia Rumantscha

KIDSFITSC
Lia Rumantscha

Que do que in muntagna:

Que nu do que:

Soluziuns

1 L'OVA FRAS-CHA

2 Que do que in muntagna:

- **capricorns**
Il capricorn es üna bes-cha cha nu daiva düraunt bgers ans pü in Grischun. L'an 1920 as ho darcho purto ün pêr capricorns i'l Grischun. Daspö quella vouta as haun els sviluppos bain ed uossa do que darcho bgers capricorns. In tscherts lös, per exaimpel a Puntraschigna, vegnan els fin giò in vschinauncha.

- **punts**
In muntagna do que da tuottas sorts punts. Ideja: Fotografescha tuot las punts cha tü vezzast, cur cha tü fest üna spassageda in muntagna.

- **cristals**
Cristals do que propi in muntagna. Per exaimpel in Surselva. Per chatter cristals tscherchan ils chevacrists traunter la gripa ed illas sfessas da las muntagnas.

- **pigns**
In Grischun do que bgers gods da pigns. Els güdan eir a proteger las vals da las lavinas.

- **barchas**
A dependa che cha's managia cun «muntagnas». In pitschens lejets da muntagna nu do que üngünas barchas da passagers. In lejs ün pô pü grands, scu per exaimpel quels in Engiadin'Ota, do que eir barchas.

- **fös**
Que as suos-cha fer fö in muntagna. Però be scha nun es memma süt.

- **muossavias**
Ils muossavias güdan a chatter la dretta senda in muntagna. Hest tü già bado cha do muossavias da differentas culuors? Ils muossavias mellans sun per las sendas simplas, quels da culur alv-cotschen-alv marqueschan las sendas da muntagna chi sun già ün pô pü difficilas. Auncha pü difficilas sun las sendas markedas alv-blov-alv.

- **autos da posta**
Cul auto da posta as riva tar bgers puncts da partenza per fer spassagedas in muntagna.

Que nu do que:

- **palmas**
Las palmas creschan pü gugent in regions pü chodas.

- **grandas barchas**
Da quellas nu do que illas muntagnas dal Grischun.

- **spierts**
Spierts do que be in istorgias e raquints.

- **tendas**
Tendas do que, ma insè es que scumando dad ir in tenda illa natüra. Sün plazzas da camping as po ir in tenda e permiss es que eir sur il cunfin da god.

- **squals**
Ils squals vivan aint ils mers, ma na in lejs da muntagna.

- **ufos**
Adüna darcho do que gliעד chi craja d'avair vis ün ufo. Fin uossa nun es que però cumpruvo cha do vita sün oters planets e cun que neir na visitas da creatüras dad oters planets in ogets chi svoulan, scu per exaimpel ufos. Ma que nu's so mê.

